

LETO 2002 – MEDNARODNO LETO GORA

Organizacija združenih narodov je na predlog Kirgizistana razglasila leto 2002 za Mednarodno leto gora, usklajevanje vseh aktivnosti pa je zaupala Organizaciji za prehrano in kmetijstvo (FAO). Glavni cilji Mednarodnega leta gora so oblikovanje zavesti in posredovanje znanja o gorskih ekosistemih, njihovi dinamiki in delovanju, spoznavanje in ohranjanje bogate kulturne in naravne dediščine gorskih območij, opredelitev pomena gorskih naravnih virov za kakovostno življenje svetovnega prebivalstva danes in v prihodnje ter vzpodbujanje njihovega aktivnega varovanja in zaščite. Splet vseh teh ciljev bi lahko označili kot program trajnostnega razvoja gorskih območij. Gre za razvoj, ki zadovoljuje potrebe ljudi, ne da bi pri tem ogrožal vire, od katerih je odvisen razvoj prihodnjih rodov.

Gorska območja so pomemben vir pitne vode, obnovljivih virov energije, rudnin, gozda in kmetijskih pridelkov. So del občutljivega planetarnega ekosistema, območje neprecenljive biološke raznovrstnosti in osupljivih prilagoditev na zahtevne razmere ter življenjski prostor ogroženih rastlinskih in živalskih vrst. Gorska območja so bila skozi zgodovino zaznamovana s slabo prometno prehodnostjo in obmejnostjo, saj po gorah pogosto potekajo jezikovne, kulturne, narodnostne in državne meje. Ta območja so se ohranila kot starodavna žarišča bogate kulturne dediščine domačega prebivalstva. V zadnjih desetletjih so gorske pokrajine postale turistično in rekreacijsko območje, ki ga vsako leto obišejo milijoni ljudi.

Če v Sloveniji gorska območja primerjamo z ostalimi pokrajinskimi tipi, izstopajo gore zaradi izoblikovanosti površja oziroma razčlenjenosti. Na kratke razdalje se menjavajo globoko vrezane široke ledeniške doline, utesnjene soteske in povirne grape, gozdnata strma pobočja, uravnane kraške planote in kraški podi, goli priostreni vrhovi s prepadnimi stenami, ledeniške krnice in slapovi, žive planine in zaraščajoče se košenice. Gorska območja označujejo tudi posebne podnebne, vodne in rastne razmere.

Sestavine gorske pokrajine

Gorsko podnebje je odvisno od nadmorske višine, ekspozicije, slemenitve, prevladujočih vetrov in oddaljenosti od morja. Temperature se z nadmorsko višino znižujejo (v povprečju 0,65° C na 100 m), prav tako zračni tlak, značilna so tudi velika dnevna temperaturna nihanja. Čist in redkejši zrak lahko vpije manj sončnega sevanja, velik del sevanja se tudi odbije od svetle, zasnežene ali skalnate podlage. V gorah prevladujejo orografske padavine, količina padavin narašča z nadmorsko višino in se zmanjšuje od zahoda proti vzhodu, bolj namočene so privetne strani. Stalni spremljevalci gorskega vremena so povečana oblačnost, pogosti in močni vetrovi, megla ter sneženje. Tipični so pobočni vetrovi in fen.

Gorski vodotoki imajo hudourniški značaj (nestalen tok, ki ima izrazit strmec) in svojo erozijsko moč pokažejo ob obilnih padavinah. Zaradi kraškega pronicanja imajo vode, ki se pojavljajo v vznožju apnenčastih masivov kot izdatni kraški izviri, manjšo samočistilno sposobnost, kot jo imajo tekoče površinske vode. Ledeniška jezera pričajo o nekdanji prisotnosti ledenikov, pri nekaterih visokogorskih jezerih pa se že pojavljajo zaskrbljujoči znaki onesnaženosti.

Prsti so razen v dnu dolin in kotlin slabo razvite, skeletne, vsebujejo malo organskih snovi, zato so slabo rodovitne. Skupek naravnih danosti in prilagoditev nanje se najbolje odrazi v izrazitih višinskih rastlinskih pasovih in gozdni meji. Rastlinske pasove od vznožja pobočij proti vrhovom sestavljajo gozdne, grmovne in zeliščne rastlinske združbe. Na njihovo sestavo je močno

vplival človek. Gozdna meja zaradi delovanja naravnih in človeških dejavnikov poteka med 1200 in 1800 m visoko, drevesna meja pa sega tudi do višine 1950 m.

Izrazit proces razvoja gorskega površja je preperevanje oziroma razpadanje kamnine. V ospredju so zmrzalno (zmrzovanje vode v razpokah), temperaturno (raztezanje in krčenje kamnine zaradi temperaturnih razlik) in korozijsko preperevanje (raztapljanje kamnine). Na intenzivnost preperevanja poleg kamninske zgradbe vplivajo predvsem količina in razporeditev padavin, povprečna letna temperatura in letno število prehodov temperature nad in pod ledišče. Zaradi intenzivnih naravnih procesov so v gorskem svetu možne številne naravne nesreče: potresi, zemeljski plazovi, usadi, podori, snežni plazovi, poplave, obilno sneženje, suša, žled, veter ter erozija. Med civilizacijskimi nesrečami izstopajo gozdni požari, ki so k sreči redki, ter nesreče, povezane z dejavnostmi ljudi v gorah (gorske nesreče).

Od gorskih območij je odvisna polovica človeštva, saj v njih živi približno 10 % svetovnega prebivalstva, okrog 40 % pa jih živi v nižje ležečih porečjih. Prebivalstvo gorskih pokrajin je večinoma revno, slabo izobraženo, živi v slabih higienskih razmerah ob pomanjkljivi zdravstveni oskrbi, preživlja se s samooskrbnim poljedelstvom in gozdom. Zaradi velikih prebivalstvenih in gospodarskih pritiskov prihaja na velikih površinah, od Andov do Himalaje ter od Urala do Jezerskega višavja, do zaskrbljujočih sprememb gorskih pokrajin in njihovih sestavin. Uničenje gozda, prekomerna paša in erozija, ki jo sproža obdelovanje za poljedelstvo manj primernih površin, zemeljski plazovi, globalno onesnaževanje (na primer onesnaževanje zraka iz več sto kilometrov oddaljenih industrijskih območij) ter nagle izgube habitatov in genske raznovrstnosti so degradacijski procesi, ki ogrožajo nosilno sposobnost gorskih območij. Tudi turizem in rekreacija s svojim nepremišljenim razvojem marsikje po svetu ogrožata prav tiste danosti, ki jima omogočajo obstoj. Čeprav so bila gorska območja v preteklosti prva deležna zakonskih zaščit

(narodni parki), pa to za njihov nadaljnji obstoj ne zadošča več.

Alpski svet

Alpski svet, ki ga v Sloveniji členimo na alpska visokogorja, alpska hribovja in alpske ravnine, obsega 42 % površine Slovenije (8541 km²). Nad 500 m leži 35 % slovenskega površja (na Zemlji je takšnega 48 % površja), nad 1000 m pa 11 % površin (na Zemlji je takšnega 27 % površja, 11 % nad 2000 m, 5 % nad 3000 m, 2 % nad 4000 m). Na tem območju živi v 2218 naseljih (37 % vseh naselij v Sloveniji) kar 924.174 prebivalcev (47 % vsega prebivalstva Slovenije). Zelo visok je delež gozda – 64,8 %.

Alpska visokogorja so Julijske Alpe, Kamniško-Savinjske Alpe, Zahodne Karavanke in Vzhodne Karavanke. Prvi dve gorski skupini sta mogočni in razčlenjeni z globokimi ledeniško preoblikovanimi dolinami. Na obrobjih ležijo izrazite zakrasele in gozdnate planote Pokljuka, Mežakla, Jelovica, Velika planina, Dleskovaška planota, Golte, Menina in Dobrovlje, bolj v osrčju pa so nad gozdno mejo tudi zakrasele uravnave, navadno imenovane podi. Karavanke so izrazito podolgovato gorovje, visokogorsko le v skrajnem vršnem delu, ki se proti vzhodu nadaljuje v sredogorje.

Alpska hribovja so Cerkljansko, Škofjeloško, Polhograjsko in Rovtarsko hribovje v zahodnem delu alpskega sveta, obsežno Posavsko hribovje v osrednjem in vzhodnem delu ter Velenjsko in Konjiško hribovje s Paškim Kozjakom, Stenico in Konjiško goro na severovzhodu. Še bolj na

severovzhodu so Pohorje, Strojna in Kozjak, južni odrastki Centralnih Alp, kamor so zarezane globoke Dravska, Mislinjska in Mežiška dolina. Bolj gričevnato je Ložniško in Hudinjsko gričevje.

Alpski ravnini sta Savinjska ravan, dno Celjske kotline, razčlenjeno z rečnimi terasami, in bolj pestra Savska ravan na dnu Ljubljanske kotline, ki jo sestavljajo gričevja (Dobrave, Tunjiško gričevje) in hribovja (šmarnogorsko-raiški osamelci, Blejski kot), predvsem pa ravnine z rečnimi nanosi, oblikovanimi v terase (Dežela, Kranjsko, Sorško in Ljubljansko polje, Kamniškobistriška ravan). Manjše kotline so razpršene tudi drugod po visokogorju (Bovška kotlina, Bohinj) in sredogorju (Velenjska, Slovenjgraška, Mozirska, Litijska, Žirovska in Tolminska kotlina).

V Sloveniji so v povezavi s podnebnimi prvinami odločilni omejitveni dejavniki razmestitve poselitve in gospodarjenja z gorskim prostorom nadmorska višina, naklon (povprečni naklon alpskega sveta je 18,4°, v alpskih visokogorjih pa celo 24,6°) in ekspozicija površja. Najstarejše sledi človeka v paleolitskih postojankah (Divje babe, Potočka zijalka), ki segajo več kot 80.000 let nazaj, dokazujejo, da so bile gore že od nekdaj bivališče ljudi. Človek se je na težavne naravne razmere dobro prilagodil: poselil je ravna dna širših dolin in kotlin ter prisojne pobočne police. Ob starih naseljenih jedrih na ravninah je višinska kolonizacija med 13. in 15. stoletjem omogočila razvoj samotnih kmetij in zaselkov. Število naselij je v tem času doseglo, ponekod pa celo preseglo število današnjih naselij. Danes je poselitev znotraj gorskih območij zgoščena predvsem na ravninah in v večjih naseljih po dolinah, kjer število prebivalstva stalno narašča, višje ležeča in prometno odmaknjena območja samotnih kmetij in zaselkov pa se praznijo. V teh območjih se prebivalstvo stara, spreminja pa se tudi kulturna pokrajina, ki se lahko ohranja le s stalno kmetijsko rabo, ki upošteva krajevne geografske značilnosti in nosilno sposobnost okolja.

Gospodarska funkcija slovenskega visokogorskega prostora se je močno spremenila: sprva je bil človek odvisen predvsem

od kmetovanja (obdržala se je živinoreja, ki je bila nekdaj v planšarski različici nepogrešljiv del kratkih poletij). Šele v srednjem veku je postalo pomembno tudi izkoriščanje gozda, postopoma je naraščala vloga trgovine in obrti. Srednjeveško fužinarstvo je ponekod omogočilo razvoj industrije. V zadnjih desetletjih je kmetijska raba tal močno upadla, izrazita sta procesa propadanja kulturne pokrajine in zaraščanja.

Gorništvo temelji na doživljanju

Tudi Svetovna turistična organizacija se je Mednarodnemu letu gora pridružila tako, da je leto 2002 razglasila za Mednarodno leto ekološkega turizma. Gre za turizem, ki temelji na naravnih vrednotah in ne posega agresivno v naravo, hkrati pa zagotavlja dohodek predvsem domačemu prebivalstvu. Rekreacija, ki jo tak turizem vključuje, ohranja naravne vire in človeka duhovno povezuje z naravo. Slovenija s svojo pokrajino ponuja možnost za najrazličnejša doživetja v naravi, zato so naravne danosti Slovenije eden glavnih dejavnikov kakovosti v turizmu in tudi njegov omejitveni dejavnik.

Tudi v gorniških organizacijah je pobuda Organizacije združenih narodov naletela na ugoden odmev. Mednarodna zveza planinskih organizacij (UIAA) je akcijo sprejela za svojo, saj se zaveda, da lahko več kot dva in pol milijona članov gorniških organizacij z vseh celin pomembno prispeva k uresničevanju zastavljenih ciljev. Gorništvo, ki vključuje alpinizem, turno smučanje, športno plezanje, kočje in pota, gorsko vodništvo, odprave in gorsko reševanje, je opredeljeno kot splet rekreacijskih, športnih,

kulturnih, znanstvenih in gospodarskih dejavnosti, povezanih s spoznavanjem, raziskovanjem in doživljanjem gorske narave. Gorništvo kot športna in rekreacijska dejavnost, ki temelji na doživljanju narave kot posebne vrednote, ima neprecenljiv pomen za ohranjanje kulturnega in etičnega odnosa ljudi do narave in je marsikje v svetu eden od temeljev okoljevarstvenega gibanja. Poleg tega krepi zdravje in izboljšuje počutje ljudi ter vzpostavlja občutek odgovornosti za družbo. Gorništvo lahko bistveno prispeva k trajnostnemu razvoju gorskih območij, saj je za prebivalce gora pomemben dejavnik gospodarskega razvoja. Osnovna zamisel vsega delovanja gorniških zvez v okviru Mednarodnega leta gora naj bi bila vsebovana v geslu: gorništvo v gorah ne predstavlja težav, pač pa njihovo rešitev.

Planinska zveza Slovenije je z več kot 74.000 člani in 231 planinskimi društvi ena najmnožičnejših in najstarejših civilno družbenih organizacij v Sloveniji. Z razvejanim sistemom usposabljanj vseh starostnih skupin članstva in ob pozitivni dediščini preteklega delovanja, ki ga povzema Častni kodeks slovenskih planincev, ima Planinska zveza Slovenije veliko možnosti za okoljsko vzgojo. Zavedamo se, da so se v povezavi s planinstvom v gorah začeli pojavljati nekateri ekološki problemi, na primer onesnaževanje voda, ravnanje z odpadki, hrup, promet v alpskih dolinah in na prelazih ... Zato že dobro desetletje izvajamo ukrepe za izboljšanje stanja, kot so zmanjšanje porabe vode (odprava pranja posteljnine v planinskih kočah), uporaba razgradljivih čistilnih sredstev, uvajanje suhih stranišč in gradnja bioloških čistilnih naprav, raba obnovljive energije sonca in vetra, razvrščanje odpadkov in njihov prenos v dolino ter vzpodbujanje prevoza z železnico. Rezultati so vzpodbudni, z nadaljnjim načrtovanjem in

izvajanjem takšne planinske politike, ki naj bi skrbela za čim manjše in čim bolj uravnotežene posege v gore ter hkrati za čim bolj korektno sodelovanje s prebivalci gora, se tudi Planinska zveza Slovenije pridružuje uresničevanju ciljev Mednarodnega leta gora.

Borut Peršolja

marec 2002

